

RECENZÍÓ

P. VÁSÁRHELYI JUDIT – PERGER PÉTER (SZERK.): RÉGI MAGYARORSZÁGI NYOMTATVÁNYOK. ÖTÖDIK KÖTET 1671–1685. (BUDAPEST: ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR 2023) 1556.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2025.1.06>

A Régi magyarországi nyomtatványok ötödik kötete a hazai nyomdászat 1473. évi kezdeteinek¹ 550. évfordulóját² jelentő 2023. évben került ki a sajtó alól egy igen jelentékeny, 1971-ben indult, több mint ötven esztendő óta megjelenő honi bibliog-

¹ A Magyarországon őrzött ősnymtatványokra: SAJÓ Géza – SOLTÉSZ Erzsébet (eds.) – CSAPODI Csaba – VÉRTESY Miklós (coll.): *Catalogus incunabulorum quae in Bibliothecis publicis Hungariae asservantur. In colligenda materia et identificandis incunabilis socii fuerint* I–II. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1970) lxxix, 1444, 80 t. A kötet címe latin, de a tételek esetén a leírásen túli egyéb közlések nyelve az angol. A magyar vonatkozású ősnymtatványokra külön is: HELLEBRANDT Árpád: *Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok a M. T. [Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában (Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből)]* (Budapest: Weiszmann Testvérek 1880) 48. A hazánkban őrzött kódexek és nyomtatott kötetek számbavétele 1526 előttről: CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Bibliotheca Hungarica I. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt. Fennmaradt kötetek: 1. A–J. [Admont – Jena] II. Fennmaradt kötetek: 1. K–Z. [Kalocsa – Zsély]. Lappangó kötetek III. Adatok elveszett kötetekről.* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1988–1994) (2), 447, (5); 448, 6; 360, (3). 3419 fizikailag fennmaradt, és 3025 leírásból ismert tétel. A kéziratok és a könyvek száma ezen belül csak külön összeszámolással lenne megállapítható.

² Az Andreas Hess-féle *Chronica Hungarorum* 550. évfordulóra megjelent reprint kiadása: Andreas HESS: *Chronica Hungarorum [1473]*. [Faksimile kiadvány az Andreas Hess-féle budai 1473-as kiadás, az első hazai nyomtatott könyv megjelenése 550. évfordulója alkalmából]. Szerk.: FARKAS Gábor Farkas – VIRÁG Bernadett. Kötet- és borítóterv, nyomdai előkészítés: SCHÖCK Gyula – Schöck Artprint Kft. Felelős kiadó: RÓZSA Dávid (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2023) 136. A kiadás belve az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött *Chronica Hungarorum* (Inc. 328.) példány alapján készült, összesen 550 számozott példányban. Ebből 1-től 200-ig számozva kézikötéses gyűjtői vak dombornyomásos, fatáblás bőr diszkötésben, 201-től 550-ig bibliofil gépi kötésben, utóbbi csoport arany prégnomással jelent meg. A két kötésváltozat belvei azonosak, az eredetivel megegyező súlyú és minőségű papírra készültek. A gyűjtői csoport borítása egészsbörkötésű, melyet a Witan cég újrahasznosított bőranyagából állítottak elő. A gyűjtői kötésváltozat a *Chronica Hungarorum* prágai példány borítása alapján készült. A gyűjtői diszkötést készítette az MPB Hungary Kft. Nőre szóló réztáblás, belül kék bársonnyal borított fa díszdobozban, a Tokaj-Hegyalja Egyetem Grand Tokaj ZRt.-je által az 550. évfordulóra készített egy palack hat puttányos tokaji aszúborral. A kiadvány mellé kétszáz palack aszúbor készült. A *Chronica* OSZK példányához tartozó két kézirat levél faksimilével. Mind a 200 példányos gyűjtői, mind a 350 példányos bibliofil változathoz az alábbi fordítás és szövegkiadás (kísérőkötet) készült el: *Chronica Hungarorum 1473. Latin szöveg, magyar fordítás és tanulmány. Chronica Hungarorum 1473. Latin text, Hungarian translation, and a study.* Szerk.: FARKAS Gábor Farkas – VIRÁG Bernadett. Lekt.: SARBÁK Gábor. Ford.: HORVÁTH János. Szöveggond.: BOROS Klára – HUTAI Zsófia – KASZA Péter – SZECSEY-MÁTIS Bernadett. Kötet- és borítóterv, nyomdai előkészítés: SCHÖCK Gyula – Schöck Artprint Kft. (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2023) 323. Az 1973-ban, az 500. évfordulóra megjelent reprint kiadás: Andreas HESS: *Chronica Hungarorum 1473. Finita Bude (!) Anno Domini MCCCCLXXIII in uigilia (!) penthecostes (!) per --,--.*

ráfiai könyvsorozat³ legújabb tagjaként.⁴ Mindezzel egy dicséretes hazai könyvésze-ti hagyomány⁵ részét képezi, benne a jog- és államtudományok (tudományos mun-kák, politikai művek, törvénykiadványok) nyomtatványainak regisztrálásával is.

- [Faksimile kiadvány az Andreas Hess-féle budai 1473-as kiadás, az első hazai nyomtatott könyv megjelenése 500. évfordulója alkalmából]. Szerkesztette, fordította és a fordítást a latin eredetivel egybevetette: KATONA Tamás. Ford.: HORVÁTH János. Tip. és szerv.: SZÁNTÓ Tibor. Műsz. szerk.: GINÁCS László – MURÁNYI Zsuzsa (Budapest: Európa 1973) 139, 136, xxvii. A kódexekben és ősnymtatvá-nyokban (továbbá térképeken és feliratokban) alkalmazott (italiai) latin kézirásos, valamint nyomta-tott rövidítések (továbbá a római és arab számírás, pénzérme-feliratok, súlyok és mértékek körében követett írássajátosságok) feloldásának latin nyelvű szótára helyenként olasz magyarázatokkal: Adria-no CAPPELLI (ed.): *Manuali Hoepli Lexicon Abbreviaturarum. Dizionario di abbreviature Latine ed Italiane. Usate nelle carte e codici specialmente del medio-evo riproduttore con oltre 14 000 segni incisi con l'aggiunta di uno studio sulla brachigrafia medioevale, un prontuario di Sigle Epigrafiche, l'antica numerazione romana ed arabica ed i segni indicanti monete, pesi, misure, etc* (Mila-no: Ulrico Hoepli 2006) lxxiii, 531. A latin paleográfia történetére: SIGISMOND JAKÓ – RADU MANOLESCU: *Scierea latina in Evul mediu* [A latin írás a középkorban] (Bucurest: Stiintifica 1971) 184. JAKÓ Zsigmond – RADU MANOLESCU: *A latin írás története* (Budapest: Európa 1987) 320, 52 t. (Rómán és erdélyi példákkal). JAKÓ Zsigmond: *Írás, könyv, értelmiség* (Bukarest: Kriterion 1976) 372, 48 t.
- ³ [BORSA Gedeon (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok [első kötet] 1473–1600. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum [tomus primus] 1473–1600*. BORSA Gedeon – HERVAY Ferenc – HOLL Béla – KÄFER István – KELECSÉNYI Ákos (összeáll.) – KLANICZAY Tibor – VÁR-JAS Béla (lekt.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 1971) 928, [82 t.] – 1–869. tétel; BORSA Gedeon – HERVAY Ferenc (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok második kötet 1601–1635. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum tomus secundus 1601–1635*. BORSA Gedeon – HERVAY Ferenc – HOLL Béla (összeáll.) – FAZAKAS József – HELTAI János – KELECSÉNYI Ákos – VÁSÁRHELYI Judit (közrem.) – BORSA Gedeon – KULCSÁR Péter (lekt.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 1983) 856, [68 t.] – 870–1632. tétel; HELTAI János (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok harmadik kötet 1636–1655. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum tomus tertius 1636–1655*. HELTAI János – HOLL Béla – PAVERCSIK Ilona – P. VÁSÁRHELYI Judit (össze-áll.) – DÖRNYEI Sándor – KÄFER István – V. ECSEDY Judit (közrem.) – BORSA Gedeon – KULCSÁR Péter (lekt.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2000) 1117, [88 t.] – 1633–2625. tétel; P. VÁSÁR-HELYI Judit (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok negyedik kötet 1656–1670. Res littera-ria Hungariae vetus operum impressorum tomus quartus 1656–1670*. HELTAI János – PAVERCSIK Ilona – PERGER Péter – P. VÁSÁRHELYI Judit (összeáll.) – KÄFER István – V. ECSEDY Judit (közrem.) – BITSKEY István – BORSA Gedeon (lekt.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2012) 1362, [102 t.] – 2626–3696. tétel.
- ⁴ P. VÁSÁRHELYI Judit – PERGER Péter (szerk.): *Régi magyarországi nyomtatványok ötödik kötet 1671–1685. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum tomus quintus 1671–1685*. HELTAI János – KOVÁCS Eszter – P. VÁSÁRHELYI Judit – PERGER Péter – SZVORÉNYI Róbert – TÓTH Anna Judit – V. ECSEDY Judit (összeáll.) – BUJTÁS László Zsigmond – CSOBÁN Endre Attila – NAGY Levente (közrem.) – CSORBA Dávid – KOLTAI András (lekt.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2023) 1556, [96 t.] – 3697–4628. tételek. Az 1700-ig terjedő magyarországi szerzőkre: WIX Györgyné: *Régi magyarországi szerzők I. A kezdetektől 1700-ig (RMSz)*. P. VÁSÁRHELYI Judit (szerk., be-fej.) – KIS Elemérné – Kovács Zsuzsanna (szerk. mts.) (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2007) 1036.
- ⁵ A műveltségi hagyomány alapjainak humanista gyökereihez: HORVÁTH János (1935): *Az irodalmi műveltség megoszlása. Magyar humanizmus*. (Budapest: Magyar Szemle Társaság 1935) 307. A hazai humanista műveltség csúcsát a nyomtatott műveket is tartalmazó Corvina könyvtár (*Bibliotheca Corviniana*) jelentette. CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Bibliotheca Corviniana* (Budapest: Helikon 1990) 562. Negyedik, átdolgozott kiadás. A mű legteljesebb kiadása. 216 hiteles, és egy, a II. világháború alatt elveszett (megsemmisült) korvinát ír le az akkor 216 hitelesnek tartott fennmaradt kódex közül, melyeket időközben néhány további darab felfedezése követett, így ma 235

hiteles korvináról beszélhetünk. Korábban 1967-ben magyarul; 1969-ben két-két kiadásban angolul és németül; 1976-ban második, javított kiadásban magyarul; 1978-ban ugyane kiadás magyarul újjólag, valamint németül is; 1981-ben harmadik, javított kiadása magyarul, továbbá második, javított kiadása németül és lengyelül; 1982-ben harmadik, javított kiadása franciául és németül jelent meg. Az egyik legnagyobb, 1990-es korvinakiállítás összefoglalása, a fenti korvina-alapleltárhoz képest néhány újszerű csoportosítással: FÖLDESI Ferenc (szerk., vál.) – CSAPODI Csaba – CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára (bev. tan., jegyz.): *Bibliotheca Corviniana 1490–1990. Nemzetközi korvinakiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Mátyás király halálának 500. évfordulójára. 1990. április 6–október 6.* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 1990) 161. E kiállítási katalógusból kiderül a könyvtári szakok szerint felsorolt korvinák miatt, hogy csupán egyetlen jogi tárgykörű, közelebbről kánonjogi kódex maradt fenn, amely a *Decretum Gratiani*hoz készült regiszter [Martinus POLONUS: *Martiniana Decreti* (Lombardia: 15. század). Belül Mátyás címerével, aranyozott és festett, a király címere nélküli tipikus korvina-bőrkötésben. Az Itáliában készült kódex spanyol behatásokat mutat. Őrzési helye: Wien, ÖNB Cod. 2139.]. FÖLDESI–CSAPODI–CSAPODINÉ (5. lj.) 157. 147. tétel. 1942-ben Zolnai említ egy akkor Chicagóban, magántulajdonban lévő korvina ősnymtatványt: *Statuta Urbis Romae* (Róma: Ulrich Han 1471) 91. ZOLNAI Klára (összeáll.) – FITZ József (közrem.): *Bibliographia bibliothecae regis Mathiae Corvini.* (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára 1942) 117. Valamint ismeretes az egyetlen, még magántulajdonban lévő korvina is. [M. Valerius MARTIALIS: *Epigrammata* (Ferrara: 1467)]. 1974-ben a Sotheby's árverezte el J. R. Abbey Salisbury-ben lévő könyvtárából. Ekkor lett újrakötve. Jelenleg egy párizsi magángyűjtemény őrzi. FÖLDESI–CSAPODI–CSAPODINÉ (5. lj.) 157. 154. tétel. A korvina korábbi szakirodalmának legfontosabb darabjai: RÓMER Flórián [Flóris]: *Díszlapok a római könyvtárakban őrzött négy Corvin codexből. Lefényképezte a vatikáni zsinaton jelen volt magyar püspöki kar* (Pest: Athenaeum Nyomda 1871) 8. 16 t.; CSONTOSI János – PULSZKY Ágost – BALLAGI Géza – SZABÓ Károly et al. – RÁTH György (bev.): *Kalauz az Országos Iparművészeti Múzeum részéről rendezett könyvkiállításához* (Budapest: Athenaeum – Posner K. L. Műintézete 1882) 261. Kissé bővített változata: CSONTOSI János – PULSZKY Ágost – BALLAGI Géza – SZABÓ Károly et al. – RÁTH György (bev.): *Könyvkiállítási emlékek.* Második, bővített kiadás (Budapest: Kilian F. bizománya 1882) viii, 263, (5); André de [Andor] HEVESY: *La bibliothèque du roi Matthias Corvin.* (Paris: Société Française de Reproductions de Manuscrits à Peintures – Imprimerie Macon 1923) (8), 103, 52 t. BERZEVICZY Albert – KOLLÁNYI Ferenc – GEREVICH Tibor (szerk.): *Mátyás király budai könyvtára. 30 műmelléklettel.* (Közrem.: FRANKÓI Vilmos – FOGEL József – GULYÁS Pál). (Budapest: Stephaneum Nyomda 1927) 171. A kiadvány megjelent olasz nyelven is. ZOLNAI–FITZ (5. lj.) 9–160. Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai 10.; BERKOVITS Ilona (összeáll., tan.): *A magyarországi korvinák* (Budapest: Magyar Helikon 1962) 235; JAKÓ Zsigmond: „Erdély és a Corvina” in JAKÓ Zsigmond: *Írás, nyelv, értelmiség* (Bukarest: Kriterion 1976) 169–179. A legújabb alpművek: MIKÓ Árpád: „Adalékok a Corvina historiográfiájához”/ „Corvina-problémák” in MIKÓ Árpád: *Régi magyar bibliofilek nyomában. Tanulmányok a magyarországi reneszánsz könyv kultúra és miniatúra festészet köréből 15–17. század* (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet 2023) 13–142., 143–296.; MONOK István: *A Bibliotheca Corvina. Egy könyvtár sorsa, küldetése, és végzete.* (Budapest – Sárospatak, L'Harmattan – Tokaj-Hegyaljai Egyetem 2023) 239. Egyes korábban felfedezett korvináról: SCHÖNHERR Gyula: „A thorni Corvin-kódexről. (Színes melléklettel)” *Magyar Könyvszemle* 1894/4. 305–313; SCHÖNHERR Gyula: *A római Casanate-könyvtár korvin-kódexe és annak magyar glosszái. Három díszlap és a magyar bejegyzések hasonmásai.* (Budapest: Athenaeum 1905) 40; CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Humanista kódexek nyomában* (Budapest: Kiadó 1978) 146. A legújabban feltárt, Bibliotheca Corviniana számára szánt, de Mátyás király halála miatt Itáliában maradt, jelenleg Firenzében, a folyamatosan fennmaradt Bibliotheca Medicea Laurenziana-ban őrzött öt kódexről tudósít az alábbi kétnyelvű tanulmány: ANGELA DILLON BUSSI: „Ancora sulla Biblioteca Corviniana e Firenze/Még egyszer a Corvin a Könyvtár és Firenze kapcsolatáról” in MARIOROSARIA SCIGLITANO (ed.): *Primo incontro Italo-Ungherese di bibliotecari. Budapest, 9-10 novembre 2000. Problematiche e prospettive della ricerca sul materiale librario ungherese presente in Italia e sul materiale librario italiano presente in Ungheria. Első olasz-magyar könyvtáros találkozó. Budapest, 9-10. november 9-10. Az olaszországi hungarika és a magyarországi italika-kutatás lehetőségei és nehézségei* (Budapest: Olasz Kulturális Intézet 2001) 48–79. Megjegyzendő, hogy Dillon Bussi összesen tizenöt új korvinát fedezett fel. A talán

A SOROZAT ÉS A KÖTET SZELLEMI HÁTTERE

Borsa Gedeon (1923–2022) sajnálatosan lezárt életművű Széchenyi-díjas irodalomtörténész, bibliográfus, könyvtörténész, az irodalomtudomány (akadémiai) doktora (DSc) volt a Régi Magyarországi Nyomtatványok (röv. RMNy) sorozat koncepciójának megalkotója, szellemi vezére, *spiritus rectora*. A bibliográfia, a könyvtörténet és az irodalomtudomány hazai doyenjéről szükséges néhány szóban már csak a sorozat kapcsán is megemlékezni. A jogvégzett, diplomáját 1945-ben szerző Borsa Gedeon pályáját levéltárosként kezdte 1950 és 1951 között. Ezt követően még 1951-ben lett az Országos Könyvtári Központ, majd az Országos Széchényi Könyvtár (röv. OSZK) tudományos munkatársa, később 1961 és 1983 között a Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Szerkesztőségének vezetője, aki tanácsadói szerepben 2013-ig segítette a hazai régi könyves bibliográfiai munkákat. (Az RMNy szerkesztőség jogutóda jelenleg az OSZK Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatócsoport). Borsa több, mint harminc kötet szerzője, tizennégy kötet társszerzője, illetve kétszáz tanulmány fűződik a nevéhez. Nem egy ismeretlen (azaz bibliográfiailag eddig le nem írt) ősnymtatványt, illetve számos, ismeretlen régi hazai és hungarika nyomtatványt fedezett fel. Kutatásai számos nemzetközi, valamint hazai könyv- és nyomdászattörténeti kérdést tisztáztak. Résztvevője volt 1970-ben a hazai alapokon álló, de nemzetközi együttműködésben megjelent, az OSZK *bohémica* és *slovacica* régi nyomtatványait ismertető bibliográfia (könyvkatalógus) összeállításának társszerzőként.⁶ Később, 1980-ban feltárta az itáliai fejedelemségek és városállamok ősnymdászainak neveit, működési területüket, működési időszakukat, és ezt egy nemzetközileg is elismert, hiánypótló kötetben adta közre latin, olasz és német nyelvű bevezetővel.⁷ 1971-től vezette az RMNy munkálatait, 1983 és 2013 között *bibliothecarius emeritus*ként. Az RMNy I. kötet (1473–1600) – Borsa egyéni szerkesztői tevékenysége külön jelölése nélkül – 1971-ben, az RMNy II. (1601–1635) 1983-ban szintén általa társszerkesztetten jelent meg a második kötet. A 2000-ben, 2012-ben, illetve 2023-ban megjelent folytatások: az RMNy III. (1636–1655); az RMNy IV. (1656–1670), valamint a halála után napvilágot látott RMNy V. (1671–1685) már – a korábban ismertettek szerint – mások szerkesztésében, de Borsa tanácsaival megtámogatva, általa átnézve jelentek meg e jelentős bibliográfiai segédkönyvsorozatban. Társszerzőként 1983-ban kiadója volt két református kötet szövegkiadásának Huszár Gál (1512–1575), valamint Kálmáncsehi Sánta Márton (1500 k.–1557)

legfontosabb, Mátyás példáját követő hazai humanista, Vitéz János könyvtáráról: CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára: *Die Bibliothek des Johannes Vitéz* (Budapest: Akadémiai 1984) 181.

⁶ BORSA Gedeon – KÁFER István (coll.): *Catalogus librorum veterum usque ad annum 1800 in lingua Bohemica et Slovaca impressorum quae in Bibliotheca Nationalis Hungariae de Francisco Széchényi nominata asservantur. Katalóg starých českých a slovenských tlači do roku 1800 v Országos Széchényi Könyvtár. Az Országos Széchényi Könyvtár régi cseh és szlovák nyelvű nyomtatványainak katalógusa 1800-ig* (Budapest – Martin: Országos Széchényi Könyvtár – Slovenská Národná Kniznica 1970) 406.

⁷ BORSA Gedeon (ed.): *Clavis Typographorum Librariorumque Italiae 1465–1500 I–II. Vorw. und Einf. aus dem Ung. übers.: Vásárhelyi Judit – Lat., It. – Fényes Balázs – Deut.* (Budapest – Baden-Baden: Akadémiai Kiadó – Verlag Valentin Koerner 1980) 357, 469.

életművéből. (Kálmáncsehi Sánta nem azonos Kálmáncsehi [Kálmáncsai] Domonkos [1435 k. – 1514] székesfehérvári nagypréposttal, erdélyi püspökkel, akinek négy, Magyarországon készült, fennmaradt humanista kódexe közül egyet, egy imakönyvet Párizsban a Bibliothèque Nationale de France-ban, egyet New York Cityben, a The Pierpont Morgan Library and Museum-ban [az egybekötött Kálmáncsehi–Lichtenstein breviárium és misszálét, azaz misekönyvet], egy másikat, az első misszálét a zágrábi Érseki Könyvtárban, Horvátországban, egyet, a második misszálét pedig az OSZK-ban őriznek).⁸ Borsa több kisebb önálló nyomtatványt is közzétett a régi nyomtatványok anyagáról és méretéről 1992-ben és 1994-ben, valamint 2003-ban.⁹ Négy kötetben jelent meg 1996 és 2000 között a XV., XVI., illetve XVII. századi hazai és külföldi nyomtatványtörténetről szóló magyar, illetve (elsősorban) német, (másodsorban) angol, cseh, francia, lengyel és olasz nyelvű tanulmányai *Könyvtörténeti írások* címmel,¹⁰ melyet 95. születésnapja alkalmából egy ötödik követett *Újabb könyvtörténeti írások* címmel 2018-ban.¹¹ Az 1996. évben társszerzőségben német nyelvű kötetet jelentetett meg az erdélyi szászok német nyelvű régi nyomtatványairól. Egy évvel később, 1997-ben többekkel társszerzőségben kiadta a nagyszombati jezsuita kollégium és egyetemi nyomda leltárát.¹² Feldolgozta az angol területen élt Michael de Hungaria (1450–1482) munkásságát 1997-ben magyar,¹³ 1998-ban angol nyelven.¹⁴ Később, 2007 és 2017 között tizennégy kötetben német nyelven jelentette meg a bécsi *Österreichisches Nationalbibliothek* XVI. századi antikvagyűjteményének katalógusát.¹⁵ Élete végén is igen termékeny maradt.

⁸ BORSÁ Gedeon (tan.) – VARJAS Béla (szöveggyond.): *Huszár Gál – A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretnek. Kálmáncsehi Sánta Márton – Reggeli éneklések 1560–1561. Reprint kiadás* (Budapest: Akadémiai 1983) 448, 91.

⁹ BORSÁ Gedeon: *A régi nyomtatványok anyaga* (Budapest: Borda Antikvárium 1992) 38; BORSÁ Gedeon: *A régi nyomtatványok mérete* (Budapest: Borda Antikvárium 1994) 38, 3 mell.; BORSÁ Gedeon: *Kalauz a régi nyomtatványokhoz. A régi nyomtatványok mérete, anyaga, és terjedelme* (Budapest: Könyvtári Intézet 2003) 127

¹⁰ BORSÁ Gedeon: *Könyvtörténeti írások I. A hazai nyomdászat 15–17. század. II. A külföldi nyomdászat 15–16. század. III. Az OSZK évkönyveiben megjelent tanulmányok. IV. Módszertani cikkek és kutatási eredmények* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 1996–2000) Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, új sorozat 6., 8–10. 474, 462, 546, 420.

¹¹ BORSÁ Gedeon: *Újabb könyvtörténeti írások. Megjelent a szerző 95. születésnapja alkalmából* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete – Argumentum 2018) 220. Magyar Könyvszemle – MOKKA-R Egyesület Füzetek 10.

¹² BORSÁ Gedeon – HAIMAN György – MUSZKA Erzsébet: *A nagyszombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára, 1773. A nagyszombati egyetemi nyomda betű mintakönyve, 1773. Hasonmás kiadás* (Budapest: Balassi Kiadó 1997) 307, (5), 16 t.

¹³ BORSÁ Gedeon: *Michael de Hungaria élete és művének nyomtatott kiadásai* (Budapest: Borda Antikvárium 1997) 228.

¹⁴ BORSÁ Gedeon: *Michael de Hungaria: a mediaeval author in Britain. His person and a bibliography of the printed editions of his work between 1480–1621* Transl.: RONYECZ Nóra (Budapest: Borda Antikvárium 1998) 225.

¹⁵ BORSÁ Gedeon: *Katalog der Drucke des 16. Jahrhunderts in der Österreichischen Nationalbibliothek. Wien NB 16 1. Deutsche Sprachgebiet: A–Biber 2. Deutsche Sprachgebiet: Biblia–Byz 3. Deutsche Sprachgebiet: Ca–Cy 4. Deutsche Sprachgebiet: D–E 5. Deutsche Sprachgebiet: F–Gi 6. Deutsche Sprachgebiet: Gl–Hu 7. Deutsche Sprachgebiet: Hub–Ky 8. Deutsche Sprachgebiet: L 9. Deutsche Sprachgebiet: M 10. Deutsche Sprachgebiet: N–Pfeffer 11. Deutsche Sprachgebiet: Pfei–*

2010-ben a Brassóban kiadott román nyomtatványokról,¹⁶ 2013-ban pedig az első magyarországi, Budán élt, Rómában tanult német ősnymodásról, Andreas Hessről (XV. század). Később még Budán (korábbi, tévesnek bizonyult megállapítás szerint Pozsonyban) működött a második hazai ősnymoda, de nem tudni, ki működtette. (A szakirodalom bizonyos abban, hogy nem Hess egy második nyomdájáról van szó).¹⁷ Borsa Gedeon 60.,¹⁸ 70.,¹⁹ illetve 80. születésnapjára²⁰ is jelent meg ünnepi kötet. A születése 95. évfordulójára megjelent ötödik könyvtörténeti kötetet már a korábbiakban említettük.

Az RMNy sorozattal érdemes összeolvasni egy korábbi, a mai napig terjedelemben felül nem múlt, nemegyszer irányadó alapművet, Pintér Jenő hazai irodalomtörténeti nyolckötetes munkáját, mely vonatkozásában az RMNy-hez illeszkedően csupán a XVI. és a XVII. századot tárgyaló kötetekre és a sorozatot elemző másodlagos irodalomra utalunk,²¹ felhívva a figyelmet a korábban idézett, a régi magyar irodalomtörténet tanulmányozásához szükséges, az 1772-ig terjedő korszak szerzőihez kapcsolódó, korábbi szakirodalmat ismertető és rendszerező, már idézett irodalomtörténeti bibliográfiára.²²

A SOROZAT KONCEPCIÓJA, A KÖTET HELYE ÉS SZEREPE

Az RMNy ötödik kötete 2023-ban jött ki a sajtó alól. Hasonlóan az előző négy kötethez, a kora újkori művelődéstörténet fontos segédkönyve. Bevezető, tájékoztató

Ryswisch 12. Deutsche Sprachgebiet: Sá-So 13. Deutsche Sprachgebiet: Soa-Vergil 14. Deutsche Sprachgebiet: Vergleichung-Zytopius (Baden-Baden: Verlag Valentin Koerner) 2007-2017) 396, 388, 382, 392, 353, 387, 347, 411, 395, (4), 405, 426. Bibliotheca bibliographica Aureliana 212., 219., 221., 224., 228-229., 231., 234., 236-237., 240-241., 245., 247.

¹⁶ Borsa Gedeon: *Brassói román nyomda a 18. század első felében* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2010) 145, (2), 18 t.

¹⁷ Borsa Gedeon: *Andreas Hess* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete – Argumentum 2013) 221. Magyar Könyvszemle – MOKKA-R Egyesület Füzetek 6.; Borsa Gedeon: *Újabb könyvtörténeti írások. Megjelent a szerző 95. születésnapja alkalmából* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete – Argumentum 2018) 220. Magyar Könyvszemle – MOKKA-R Egyesület Füzetek 10.

¹⁸ P. VÁSÁRHELYI Judit (szerk.): *Magyar könyvesház. Tanulmányok Borsa Gedeon 60. születésnapjára. Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből* (Budapest: Akadémiai Nyomda 1983) 140.

¹⁹ P. VÁSÁRHELYI Judit (szerk.): *Gesta Typographorum. A hetvenéves Borsa Gedeon tiszteletére ajánlják e könyvet barátai és tanítványai* (Budapest: Borda Antikvárium 1993) 162, 1 t. A kötet 70 példányban jelent meg.

²⁰ P. VÁSÁRHELYI Judit (szerk.): *Fata libelli. A nyolcvanéves Borsa Gedeon köszöntésére írtak barátai és tanítványai* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2003) 398.

²¹ PINTÉR Jenő: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés II. A magyar irodalom a 16. században* (Budapest: Stephaneum 1930) 575.; PINTÉR Jenő: *Pintér Jenő magyar irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés III. A magyar irodalom a 17. században* (Budapest: Stephaneum Nyomda 1931) 635. Az összességében nyolc kötetben teljes, a 20. század első harmadáig terjedő, máig felül nem múlt alapmű értékelésére: UJVÁRI Pál: *Pintér Jenő irodalomtörténete* (Budapest: Stephaneum 1934) 15.

²² STOLL Béla – VARGA Imre – V. KOVÁCS Sándor: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig* (Budapest: Akadémiai 1972) 373.

része, az útmutató magyar, latin és angol nyelven készültek, az előző kötetekben megszokott módon.²³ Az általunk recenzeált kötet az 1671 és 1685 közötti időszakot öleli fel. A szándékok szerint a XVII. század utolsó másfél évtizedét, az 1686 és 1700 közötti időszak nyomtatott műveit feldolgozó RMNy hatodik kötet mellett egy, az időközben előkerült nyomtatványokat feldolgozó RMNy Supplementum kötet zárja a hazai könyvtermést bemutató retrospektív nemzeti bibliográfia a kezdetektől 1700-ig, így válik teljessé a sorozat Borsa Gedeon elgondolásának megfelelően. Mindezzel együtt folyamatosan halad előre a XVIII. századi hazai nyomtatványok bibliográfiai feltárása, továbbá az 1801 előtt keletkezett szerzői hungarikumok (RMK III) felkutatása is.²⁴ A jelen kötet közel ezer, egész pontosan 931 (RMNy 3697–4628. tételek) régi hazai nyomtatvány leírását tartalmazza, amely 1671 és 1685 között jelent meg nyomtatásban bárhol magyar nyelven, és a történelmi Magyarország területén bármely nyelven, illetve amelynek megjelenését tévesen feltételezték eddig a korábbi kutatások.²⁵ A Régi Magyarországi Nyomtatványok kötetei azokkal az 1701 előtt megjelent nyomtatványokkal is foglalkoznak mindemellett, amelyek külföldön részben vagy egészben magyar nyelven jelentek meg. A részben ottmán érdekszférába kerülttség miatt szétszakadt ország valamennyi része szerepel a kötetben. A Dráván túli, azaz szlavón- és horvátországi kiadványok – az előző kötetekhez hasonlóan – figyelmen kívül maradnak.²⁶ A nyomtatványleírások lényegében az első négy kötet elveit követik némi módosítással. (E kérdéskörrel utóbb foglalkozunk). Az RMNy ötödik kötet lektora Csorba Dávid, a régi magyar irodalomtörténet kutatója és Koltai András történész voltak. A második kötet óta folyamatosan részt vesz az RMNy munkálataiban P. Vásárhelyi Judit, az MTA doktora (rég magyar irodalom) és Heltai János, az MTA doktora (irodalomtudomány). Perger Péter PhD (könyvtörténet) a harmadik kötet óta kapcsolódott be a munkálatokba, illetve a negyedik kötet egyik társszerzője volt. V. Ecsedy Judit, az MTA doktora (bibliográfia, könyvtörténet) a harmadik kötet óta az RMNy nyomdatörténeti szakértője. Kovács Eszter, Szvorényi Róbert és Tóth Anna Judit újabban csatlakozott az RMNy vállalkozásához. A korszak nyomtatványait a korábbi gyakorlatot követve a szerzők műfajok szerint osztották fel egymás között. Heltai János foglalkozott a katekizmusok, a perikopás könyvek, postillák, prédikációk, teológiai tézisek, vallási tanítások és vitairatok műfajcsoportokkal. Kovács Eszter végezte a biblikus cseh nyomtatványok feldolgozását. P. Vásárhelyi Judit a Biblia, az elmélkedések, enciklopédia, énekek, énekeskönyvek, zsoltárok, imádság, imádságoskönyvek, filozófiai vizsgatételek, iskoladramák, nyelvkönyv, nyelvtan, nyelvtudomány, retorika körébe tartozó kiadványokat írta le. Perger Péter dolgozta fel a számunkra fontos jog, politika, és a törvénycikkek témakörei mellett a logika, a mennyiségtan, históriás énekek, naptárak, öröknaptár, orvosi tanácsok, erkölcsi oktatás, magyar nyelvű gyászbeszédek, liturgia, szentek élete és a vallási társulatok műfajába tartozó nyomtatvá-

²³ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 13–50.

²⁴ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 9.

²⁵ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 11.

²⁶ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 13.

nyokat.²⁷ Szvorényi Róbert írta le a klasszikus szerzők hazai kiadásait, a történelmi munkákat, a lakodalmi és köszöntő verseket, valamint beszédeket. Tóth Anna Judit az alkalmi nyomtatványok közül a latin és német gyászbeszédek, valamint gyászversek műfaját gondozta. A cirill betűs román nyomtatványok leírásában Nagy Levente, az egyetlen holland nyelvűében pedig Bujtás László Zsigmond segítette a szerzőket.²⁸ A nyomtatványleírások szabályai e kötetben, hasonlóan az előzőekhez igen részletesek és példaszerűek.²⁹ A kiadvány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával, a K 138856. számú kutatás keretében jelent meg.³⁰ Jelen recenzióban e körben csupán néhány fontos tényezőre lehetséges utalni. A besorolás rendje körében el kell mondani, hogy a leírás egysége a tétel. Minden önállóan kiadott nyomtatvány egy-egy sorszámmal ellátott szakaszban, azaz tételben nyerte el helyét. A tételek, azaz a nyomdatermékek felsorolása megjelenési időrendben halad. Ha a megjelenés pontos időpontját nem lehetett megállapítani, akkor a leírásban ezt vagy *cr. (circiter, körülbelül)* megjelenéssel a legvalószínűbb év megadása jelzi, vagy pedig a megjelenés legkorábbi és legkésőbbi éve együtt szerepel. Ebben az esetben a nyomtatvány a megadott időköz közepén keresendő. Egy adott éven belül a kiadványok a nyomtatási helyük egykorú magyar névalakja (pl. Bártfa, Brassó, Debrecen, Kassa, Szeben, Várad) szerinti betűrendben különülnek el. A tételek az alábbi adattartalom szerint épülnek fel: 1. sorszám; 2. címleírás; 3. a bibliográfiai hivatkozás; 4. műfaji meghatározás és a tartalom részletezése; 5. a variánsok (ha vannak); 6. szövegkiadások (ha vannak); 7. a kutatási eredmények; 8. kapcsolódó tételek; 9. példánykimutatás.³¹ A példánykimutatásban újdonság a kötetben, hogy *cop. digit.* rövidítés jelöli az online elérhető digitális másolatot.³² A címleírás elemei a következők: 1. a szerző neve; 2. a cím; 3. a fordító és közreműködő; 4. a nyomtatás helye; 5. a nyomtatás éve; 6. a nyomdász vagy a nyomda megnevezése; 7. a terjedelem; 8. a formátum; 9. a könyvdísz.³³ A nyomtatványleírásokat tízféle mutató követi a korábbi kötetekben megszokott rend szerint. A nyomdahelyek időrendi mutatóját és a nyomdászok, helységek és nyomdák mutatóját V. Ecsedy Judit készítette. A személynévmutató Tóth Anna Judit és Szvorényi Norbert munkája. A helynévmutató adatgyűjtése P. Vásárhelyi Judit, szerkesztése Garadnai Erika és Tóth Anna Judit munkája. Az incipit, azaz kezdősor-mutatót, valamint a címmutatót Szvorényi Róbert készítette. A nyelvi mutatót Kovács Eszter, a tárgymutatót Perger Péter szerkesztette. A könyvtárak mutatóját Tóth Anna Judit gondozta, a bibliográfiai konkordanciákat (a tételleírásokban is feltüntetett, utalt korábbi magyar RMK és Apponyi, továbbá a cseh Knihopis, a szlovák Čaplovič, valamint a román Bianu–Hodos-féle régi könyves bibliográfiákkal) pedig Szvorényi Róbert és Csobán Endre Attila állította össze. Az egyes tételleírásokban a példánykimutatást Tóth

²⁷ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 11.

²⁸ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 12.

²⁹ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 13–53.

³⁰ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 4.

³¹ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 13.

³² P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 23. Első előfordulása: P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 63. (3697. számú tétel).

³³ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 14.

Anna Judit szerkesztette. A címlapfotókat Perger Péter gyűjtötte össze.³⁴ Maga az RMNy ötödik, 1671–1685 közötti évkört felölelő kötete arról vall, hogy mit tartottak ebben az időszakban kiadásra érdemesnek, kiknek volt módja egy-egy könyv kiadását támogatni, illetve kik voltak azok, akik a mondott időszakban a Magyar Királyság területén könyvnyomtatásból akartak megélni. E másfél évtized hozta magával I. Lipót (1640–1705, ur. 1657–1705) abszolutista államrendjének kiépítését, a Zrínyi–Frangepán–Nádasdy-összeesküvés elbukását és megtorlását, a végvári katonák elbocsátását és a bujdosók mozgalmát a Felföldön. A pozsonyi véstörvényszék (vértörvényszék) 1674-es felállítását követően több mint háromszáz protestáns lelkész és tanár felett ítélezett, gályára vitelük és kiváltásuk históriája szintén a vizsgált korszak része volt.³⁵ Az 1681-es soproni országgyűlés, Thököly Imre (1657–1705, ur. 1682–1685 mint Felső Magyarország fejedelme, 1690. szeptember 1690. október mint Erdély fejedelme) mozgalma és két fejedelemsége a korszak további fő történeti eseménye.³⁶ A kor protestáns jellege erősen érződik a kötetben. Ennek kapcsán érdemes utalni a korábban említett holland példára, azaz egy 1684-es Amszterdamban megjelent kötet, egy forrásgyűjtemény esetére, mely a jogtudósként is ismeretes, Utrechtben tanító és Oxfordban is járt Otrokocsi Főris Ferenc (1648–1718) protestáns teológus, akadémiai jogtanár, a barokk gályarabirodalom képviselőjének nevéhez fűződik. Egy, a protestánsüldözésről szóló magyar nyelvű levele, valamint holland fordításban *Furor bestiae contra testes Jesus Christus in Hungaria* (Fenevad dühöngése Magyarországon a Jézus Krisztusról bizonytságot tevők ellen) című latin nyelvű művének a szerző neve feltüntetése nélkül megjelentetett holland nyelvű fordítása említendő, ez a kiadvány fő része. A második nagy egység önálló, impresszum nélküli címlappal, de folytatólagos füzetjelzéssel készült, és Gerard Hamel Bruyninx (XVII. század) bécsi holland követ eredetileg latinul, még 1675-ben írt, a magyar gályarabokkal kapcsolatos értekezésének holland verziója.³⁷ (A kiadvány Apponyinak is megvolt).³⁸ Fontos a rámutatás az angol

³⁴ P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 12.

³⁵ RÁCZ Károly: *A pozsonyi vértörvényszék áldozatai 1674-ben I. A pozsonyi vértörvényszék áldozatainak általános története II. A pozsonyi vértörvényszék áldozatainak részletes története* (Lugos: Traunfellner Károly 1889–1899) xx, 119, xii, 236. Egy újabb forrásközlés: S. VARGA Katalin (s.a.r., kiad., ford., szerk.): *Vitetnek ítélőszékre... Az 1674-es gályarabper jegyzőkönyve* (Pozsony: Kalligram 2002) 342.

³⁶ A korszak jellemzésére: P. VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) fűlszöveg.

³⁷ [OTROKOCSI Főris Ferenc]: *Nauwkeurig verhaal van der vervolginge aangerecht tegens de euan-gelisse leerarmen in Hungarien* [Részletes beszámoló a magyarországi evangélikus lelkészek üldözéséről] – [2] HAMEL BRUYNINX, Gerard: *Nevens een bewijs van der selver onschuld an de Rebelle, uit last van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, vertoont aan den room-sen keiser Leopoldus de I. door der selver resident de Hr. Hamel Bruininx (!). Door Abraham van Poot med. doct. met schoone koopere-plaaten versien* [Bizonyítása a fentemlített lázadásban részt vettek ártatlanságának, az egyesült Hollandia országos rendjeinek parancsára, melyet Hamel Bruininx követ úr mutatott be I. Lipót német-római császárnak. Rézmetszetekkel díszítette Abraham van Poot orvostudományi doktor] (Amszterdam: Timotheus ten Hoorn 1684) (24), 450, (2), 1 tab., 12. tab. Lásd: VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 967–969. (4508. tétel).

³⁸ Alexander [Sándor] APPONYI: *Hungarica. Ungarn betreffende im auslande gedruckte Bücher und Flugschriften gesammelt und beschreiben von Graf --. --. Teil I-III. Band I-4. XV und XVI Jahrhundert. 5. XV-XVIII. Jahrhundert. Gesamtverzeichnis zu den Bänden 1-5. Neubearbeitet/Hera-*

kapcsolódásokra is, ennek kapcsán pedig a tágabb angol–magyar kapcsolattörténeti horizontra.³⁹ Az RMNy ötödik kötete e körben Edward Brown (1644–1708) brit orvos és utazó, 1667-től a Royal Society tagja, magyar mondatot tartalmazó 1673-ban és 1685-ben Londonban megjelent útleírását hozza, mely huszonkét oldalban írja le Magyarországot általában. Az eszéki híd műszaki sajátossága mellett Tatán, Csáky László grófnál tett látogatását emeli ki, aki szívélyesen fogadta őt. Bemutatja Komáromot és a felföldi bányavárosokat és fürdőket is. Utal arra, hogy a magyaroknak nincsen egyetemük (bár ekkor a Pázmány Péter alapította nagyszombati egyetem már 1635 óta, jogi kara 1667 óta fennáll – K. Gy.), ezért külföldön tanulnak. Mindezt a török uralommal magyarázza. Mátyás korvináiról, valamint a könyvtár pusztulásáról részletesebben szól. Utal arra, hogy a magyarok Szent István óta keresztények, harcos nemzet, és uralkodóik Attila nagykirállyal kezdődnek. Elismeri, hogy a magyarok a törökök feltartóztatói. Bemutatja a magyarok viseletét, és jelzi, hogy a római időből számos antik pénzérme maradt fenn a területen. A magyar nyelv más nyelvektől eltérő voltát a Miatyánk első sorával illusztrálja az alábbi ortográfia-ával: „Mi Attyanck, ky vagy az meniegebe, megh Szentel (!) Tesseck (!) a te newed.” A könyvet Karl Nehring a XVII. század legterjedelmesebb és legrészletesebb Magyarország-útleírásának tartja, melyet franciára, hollandra és németre is lefordítottak.⁴⁰ Apponyinak is megvolt a kötet, bár ő a magyar mondatot nem említi, de felhívta a figyelmet a könyv egyéb magyar vonatkozásaira.⁴¹ A magyar szövegrészletre Gál István az első, Angliában nyomtatva megjelent magyar szöveggként hivatkozik a hazánkban megjelent korai angol nyelvű szövegek körében vetve fel a problémát.⁴² Berg Pál ugyan közli a kiadvány címét, de a hazai nyelvű textusról nem tesz említést.⁴³ A kötetben négy magyar, három latin, egy német jogi művet, hat tágabb értelemben vett egyházjogi munkát, tizenegy pátenst, tíz politikai művet, valamint huszonhárom magyar nyelvű erdélyi törvénycikket, továbbá két vámszabályozást találnak a jog iránt érdeklődők, melyek a tárgymutatóból az egyes címszavaknál ki-

usgegeben von József Vekerdí. Besorgt von Lajos Dézsi – József Vekerdí. Jacques Rosenthals Biographie von Alexander Apponyi – Teil II. Band 4 (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár 2004 [1903-1927]) I. 620. (1114. tétel).

³⁹ GÁL István: *Magyarország, Anglia és Amerika, különös tekintettel a szláv világra. Vázlatok a nemzetközi vonatkozások köréből* (Budapest: Officina 1945) 327; BERG Pál: *Angol hatások 17. századi irodalmunkban* (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára 1946) 248. Irodalomtörténeti füzetek 118.; GÖMÖRI György: *Angol–magyar kapcsolatok a 16–17. században* (Budapest: Akadémiai 1989) 137. A későbbi (19. századi) fejlemények egy kiemelkedő kérdéséről: VÁRANNAI Aurél: *John Bowring és a magyar irodalom* (Budapest: Akadémiai 1967) 203. Irodalomtörténeti füzetek 60.

⁴⁰ EDWARD BROWN: *A Brief Account of some travels in Hungaria, Serbia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola and Friuli. As also some observations on the gold, silver, copper, quick silver mines, baths and mineral waters in those parts, with the figures of some habits and remarkable places* (London: Thomas Roycroft – Benjamin Tooke 1673) (8), 144, (38). VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 258–259. (3904. tétel).

⁴¹ APPONYI (38. lj.) I. 572. (973. tétel).

⁴² GÁL István: „Az első Magyarországon nyomtatott angol nyelvű szöveg” *Magyar Könyvszemle* 1969/2. 149–151.

⁴³ BERG (39. lj.) 169.; VÁSÁRHELYI–PERGER (szerk.) (4. lj.) 1057. (4598. tétel), az 1684-es kiadás körében.

kereshetők. Ez összesen hatvan jogi művet jelent, amely kisebb mennyiség a 931 tételhez képest. (A 931 tétel között – a korábbi négy kötethez hasonlóan – számos példányból nem ismert elveszett, feltételezett, illetve néhány példányban fennmaradt mű is van) mintegy 6,44%. A szép kiállítású, példaszerűen adatgazdag *Régi magyarországi nyomtatványok* ötödik kötete, hasonlóan az előző négy kötethez az egyik legjobban használható segédkönyv az irodalomtörténészek, történészek, egyháztörténészek, valamint jogtörténészek számára. A nemzetközi szakirodalommal egybehangzóan csak dicsérettel szólhatunk a kötetek, közte az ötödik kötet kompromisszummentes pontosságáról, használhatóságáról, az egyes tételekre vonatkozó hazai és a nemzetközi elsődleges és másodlagos forrásokat figyelembe vevő leírások magas színvonaláról. Reméljük, a további hatodik, illetőleg a hetedik supplementum kötet, valamint a XVIII. századi anyag rész mielőbbi elkészültét és megjelenését. A 2023-ban, az RMNy ötödik kötete megjelenésekor 550. évfordulóját betöltött hazai nyomdászat és könyvkiadás jelentőségét kellően méltatná egy befejezett régi könyves bibliográfiai honi sorozat.

*Koi Gyula**

* PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; tudományos főmunkatárs, NKE ÁNTK Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék, 1083 Budapest, Üllői út 82.; vezető kutató, PTE ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszék; 7622 Pécs, Dohány utca 1–3. E-mail: koi.gyula@tk.hu. A recenzió a HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet „Nemzeti Jogi Bibliográfia [1477–1866 és 1867–1950 évkörök]” kutatásai keretében valósult meg.